

Fra Agger Sogn, af A. Østerhol, Lærer i Vestervig.

(Hermed Tavle V; se fremdeles Tavle III i nærv. Tidsskr. 1ste Bind, 1877).

Naar man vil give en Skildring af sin Hjemstavn, er det ikke tilstrækkeligt at elske den fremfor nogen anden Plet paa Jorden. Man maa tillige have Øje for dens Ejendommeligheder og føle sig sammenvoxet med den. Uden denne Følelse turde jeg ikke have indladt mig paa en Skildring af det fattige Agger, der dog, som *M. Goldschmidt* har sagt, er saa „rigt“, og uden den kunde jeg heller ikke haabe at vise Rigdommen og deraf fremdrage et og andet interessant for andre, som have Kjærlighed til det hele Land, hvoraf mit Hjem kun er en ringe og — maaské snart forsvunden Del.

For nogle Aar siden skilte endnu „Pælediget“, det gamle Skjel imellem Thy og Har-Syssel og imellem Thisted og Ringkjøbing Amter, Agger fra Harboøre. Men nu har Havet taget Diget og udslettet Grænsen imod Syd. Imod Nord strækker Agger sig uden Afbrydelse lige op til Lodbjærg Sogn, omtrent en Strækning af 2 Mil, og det har altsaa en anselig Længde. Derimod er Bredden kun fra 1000—2000 Fod, i det Vestervig Sogn og Limfjorden danne Grænsen imod Øst.

Den Del af Agger, som ligger nord for Røn-Kanal, falder naturlig i to Afdelinger, nemlig Landtangen, Aggerboens „æ Gjæv“, fra Kanalen til Øster-Agger og den øvrige, nordlige Del af Agger; hin er den ubeboede og ubeboelige Del, paa denne ligge de Byer, som hidtil ere blevne skaanede af Havet. Tangen er en særdeles ensformet Landstrimmel, som egentlig kun er den af Havet opskyllede Bræmme af Smaasten, Grus og Sand. Hist og her ses rigtignok en enkelt Busk Klittag og nogle smaa Rester af den tidligere Klit; men de bidrage kun lidt til at gjøre Tangen livligere eller mindre øde. Paa dette golde Strøg ses ogsaa kun faa Dyr; en enlig Hare skjuler sig undertiden bag Klitplanterne, Præstekraven bruger af og til sine rappe Ben, og Maager og Terner flyve spejdende og skrigende langs Strandkanten eller tværs over Landtangen. Ved et flygtigt Besøg faar man derfor let et saadant Indtryk af Ensomhed og Forladthed af Agger i det hele taget, at vistnok ikke faa have vendt sig derfra uden at have faaet synderligt Blik for Ejendommelighederne. Dersom man imidlertid ser lidt nøjere til, vil man mulig modtage et andet Indtryk. Da vil man faa Syn for det storladne Hav og dets rige Dyreliv; da vil man i de halvt udskyllede Lerskrænter og de optaarne Klitter kunne læse om Landets fordums

Opbygning, og da vil man opdage, at man staar paa et Sted, hvor der Aar for Aar brydes paa det svage Bolværk, som Hav og Strøm hidtil har skaanet. Det vil da vise sig, at den øde Kyst er saa langt fra at være „død“, at der tværtimod paa den føres en Kamp paa Livet. Der er, naar alt kommer til alt, maaske næppe noget Sted i hele Danmark, som er interessantere i geografisk Henseende end netop Agger Sogn.

Paa hele Strækningen fra Vester-Agger By til Sognets Nordgrænse og endnu længere imod Nord danner Landet bratte Skrænter ud imod den flade Strand, som dels er en sammenhængende Sandflade og dels er tæt belagt med afrundede Sten. Naar Havet er i Oprør og staar højt, gaar det lige ind til Foden af disse Skrænter. Det brydes imod deres Fod, undergraver dem og fører til sidst store Masser fra dem ud i Dybet. Det er paa denne Maade, at Landet formindskes Aar for Aar. Skrænterne, som kunne være indtil 50 Fod høje, dannes af Rullestenler. Sydligst ligger det saakaldte Aggerbjærg, en omtrent 3000 Fod lang Lerbakke lige ud for Vester-Agger og Aalum Byer. Skrænterne frembyde paa en enkelt Undtagelse nær, som neden for nærmere skal omtales, ikke særlig mærkelige Forhold; men de faa, endnu længe efter at de ere skyllede bort af Havet, en vis Interesse, fordi alle Strandens Sten skrive sig fra dem. Oven over Skrænterne ser man Klitten titte frem, og derfra strækker den sig mere eller mindre ind i Landet. Da Havet for 7—8 Aar siden havde bortsnyllet Klitten lige ud for Vester-Agger, blottedes en lille Mose med Martørv eller, som den her kaldes, „Havtørv“. Mosen er nu forsvunden; i den fandtes et næsten fuldstændigt Skelet af en Uroxe, Takker af Raadyr, et Par slebne Øxer, Stammer af Eg og Birk samt Hasselnødder.

Fra Aggerbjærg har man en herlig Udsigt; de tre Byer Aalum, Vester-Agger og Øster-Agger ligge udbredte nærmest for os; længere tilbage se vi ud over Taabel og Vestervig til de prægtige Ashøje i Øst; i Sydøst ser man ud over Limfjorden til Skrænterne, der afgrænse denne mod Syd, og længst i Syd kan i klart Vejr Bovbjærg øjnes. Aggerbjærg har i sin Tid været under Ploven, og man ser endnu Spor af gamle Agre ved Aalum. Men for Resten ligger nu Klit ved Klit; thi ogsaa her op har Sandet fundet Vej. „Bavnehøjen“ var en af disse Klitter, dyngtet oven paa en af Bjærgets højeste Lertoppe; men

for nogle Aar siden tog Havet den. Vester-Agger og Aalum Byer have tidligere ligget paa Aggerbjærg; men da Havet lidt efter lidt tog Landet bort, flyttedes Byerne længere og længere ind paa Sletten imod Øst, og nu staa kun faa Huse tilbage paa selve Bjærgtet. Der er i det hele kun faa Steder i vort Land, hvor der er sket saa store Ændringer i forholdsviis saa kort Tid. Gamle Folk fortælle saaledes, at alle Husene i Vester-Agger og Aalum ere blevne flyttede to Gange i deres Levetid. Paa den sydligste Del af Bjærgtet laa den gamle Agger Kirke, hvis sidste Spor forsvandt 1839. Allerede flere Aar tidligere fandt den daværende Præst, at den stod for nær Skrånten, til at han turde holde Gudstjeneste i den — og saa var der desuden næsten en Mil ud til den fra Vestervig, hvor han boede. Men paa en Rejse i Jylland kom, fortælles der, Frederik den sjette til Agger, og da han fandt Kirken brugelig, maatte Præsten atter trods Havets Nærhed prædike i den gamle Kirke. Den nuværende Kirke i Øster-Agger blev bygget 1838.

Ved Bjærgets østlige Fod findes, en halv Snæs Alen nord for Agger Skole og lige ved Vejen, en mindre Køkkenmødding. Hovedmassen dannes som sædvanlig af Østersskaller; desuden findes i den Strandsnegle, Hjærtemuslinger, Blaamuslinger, enkelte Knokler af Pattedyr, bl. a. af Sæl, og Flintflækker. Køkkenmøddinger ligge jo ofte over for hinanden paa begge Sider af Fjorde og Vige; saaledes ogsaa her. Da Flade Sø's Udtørring paabegyndtes, og Landkanalen gravedes langs Foden af Taabel Bakker, fandtes nemlig ogsaa en Køkkenmødding, som især indeholdt en Mængde Flintflækker.

Lidt nord for Aalum taber Aggerbjærgtet sig, i det Lerlagene paa en kort Strækning sænke sig flere Fod under Jordens Overflade; men de komme saa atter frem for Dagen og fortsætte sig derpaa i bratte Skrånter uafbrudt ud over Sognets Nordgrænse. Leret i disse Bakker er Blaaler og er mere stenfyldt, end Tilfældet er i Aggerbjærg; de indlejrede Stenarter ere for største Delen Flint og Kalk.

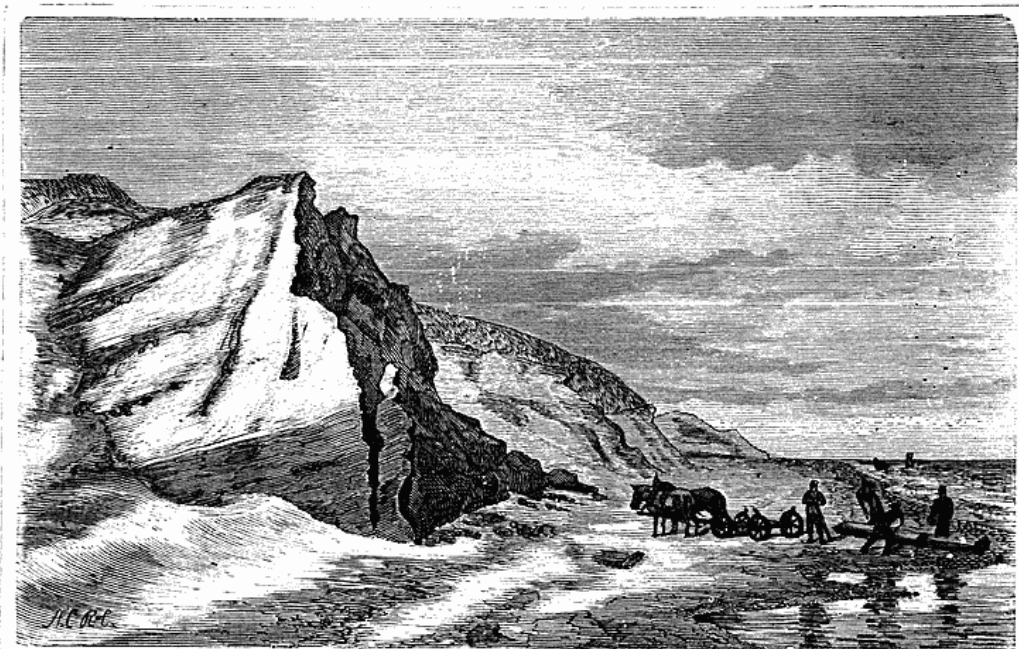
Omtrent 70—80 Fod syd for Skjellet mellem Agger og Lodbjærg Sogne træffe vi det interessanteste Punkt i den hele Bakkerække, nemlig *den sorte Knop*. Paa hele Strækningen saa vel syd som nord for den udgjør Rullestensdannelsen det underste synlige Lag; men den sorte Knop, der skyder frem *under* Lerlagene, hører til Brunkuldannelsen. Dens meget betegnende Navn er rimeligvis givet den af Fiskerne, der bruge den som Sømærke. Den er nemlig i vaad Tilstand sort, men derimod mørkegraa, naar den er tør. Den udgjøres af mørk Glimmerler, som er afsat i særdeles tynde Lag og blandet med fine Glimmerdele. Den rager som en Kuppel op fra

Stranden, og den er omtrent 40 Fod lang fra Nord til Syd; dens højeste Del ligger en halv Snæs Fod over Havet. Der er des værre Udsigt til, at den sorte Knop ikke har langt tilbage; „idelig Draabe udhuler Stenen“, og den sorte Knop kan ikke modstaa Havets stadige Angreb*).

Oven paa Lerbakkerne og bag ved dem ligge *Klitterne*, der strække sig kortere eller længere ind i Landet. Allerede længe før man kommer til dem, ser man fra højere Steder deres toppede Kam fjærnt i Vest — „som et Alpendskab i det smaa“ kunde man maaske sige. Klitternes Oprindelse og Dannelse kan betegnes med faa Ord: de ere nemlig en Luftdannelse; Havet leverer Æmnet, og Vestenvinden udfører Arbejdet. Naar Vindretningernes Tal sættes lig 100, blæser det 45 Gange fra Vest, altsaa næsten ligesaa tit som fra de andre Vindhjørner tilsammen, og vestlige Vinde ere følgelig herskende ved den jyske Vestkyst. Under vestlige Vinde skyller Bølgen Sandet op paa Stranden, hvor det af Vinden tørres og føres ind ad Land, saa langt til det finder Læ. Dette kan gives af enhver Ting, der rager frem over Sandet: en Sten, en Busk Klittag o. l., og bag denne dannes da en langagtig lille Sanddyng, Begyndelsen til en Klit, der maaske forsvinder, men ogsaa efterhaanden kan voxe af det samme Æmne og ved de samme Kræfter, som grundlagde den. Det er oplysende at lægge Mærke til, hvorledes Klitterne inde i Land gjerne ligge i lange Rækker fra Vest til Øst, den ene Klittop bag den anden; thi dette viser slaaende, hvorledes Sandflugten i fordums Tider har spillet Herre her. Har den én Gang ret faact fat et Sted, har den ikke holdt op, men har fortsat sin ødelæggende Virksomhed videre ind ad Land, indtil den endelig vel som oftest er standset af sig selv; thi i forrige Tider har Sandflugten langt fra været saaledes under Kontrol som nu til Dags. Havde den været dette, vilde ikke saa store Strækninger af Jyllands Vestkyst være blevne dækkede af Klitter.

Nærmest om Byerne i Agger ligger dels Agerland — daarligt er det, og lidt er der — dels lavere Klitter. Nord for Aalum (den nordligste By) ere tre „Sletter“, d. v. s. lyngdækkede Flader, der skilles fra hverandre ved to i vest—østlig Retning løbende gamle Klitrækker, som gaa fra Havklitten ned til Flade Sø. Omtrent en Fjerdingvej nord for Aalum komme vi til „Træholm“, der er en af de højeste Klitter, en vældig Kæmpe, hvorfra der er en vid Udsigt. Fra Træholm og videre mod Nord i Lodbjærg og Ørum Sogne blive Klitterne meget høje; mange af dem ere indtil 100 Fod høje. Klit-

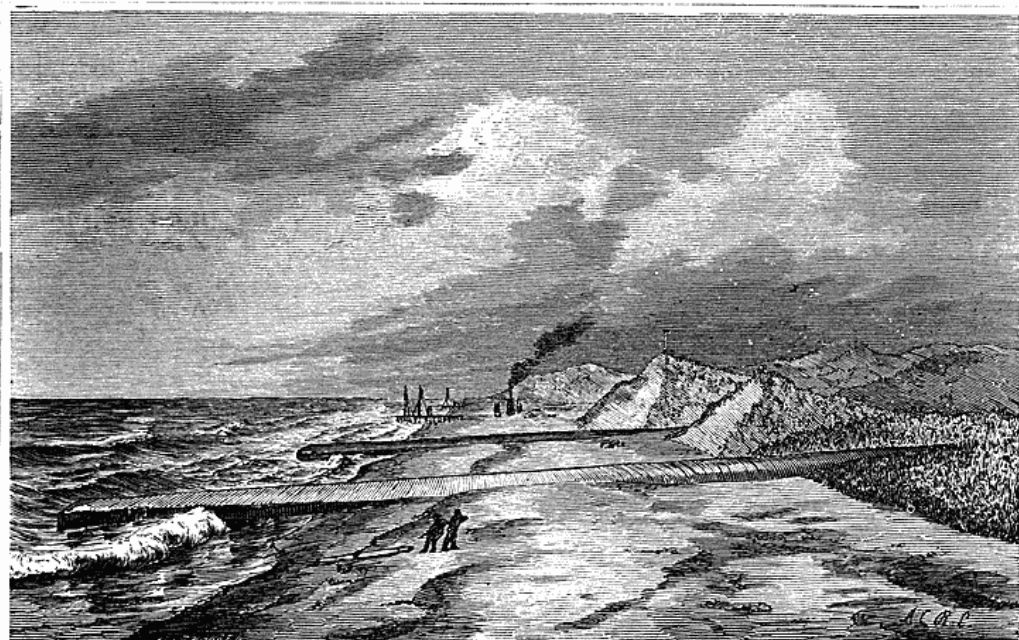
*) Stormen Juledag 1877 har kun levnet lidt af den.

Tegnet af Riis Carstensen

Skaaret i Trø af H. P. Hansen.

Den sorte Knop ved Agger.

Tegnet af Riis Carstensen

Skaaret i Trø af H. P. Hansen.

Høfder ved Agger.

partiets Bredde ind imod Land tiltager ogsaa stærkt her. Der er heller næppe noget Sted i vort Land, hvor Sandflugten i forrige Tider har raset stærkere. Alt ligger, naar man ser ind over Land fra de yderste Klitter, i et vildt, men storslaaet Ode: Klit ved Klit med dybe Huller og Smaadale imellem.

Nu til Dags ødelægger Sandflugten ikke saaledes hele og halve Sogne som i Fortiden; thi den dæmpes ved Plantning af Klittag, naar der et eller andet Sted fremkommer et „Vindbrud“. Men de Klitter, der gaa ud mod Havet, kunne ikke tilplantes paa Vestsiden; thi selv om der plantedes i Dag, kunde Havet skære det plantede og mere til bort i Morgen. Alle Havklitter ere derfor paa Vestsiden skallede og nøgne, kun Klittagets lange Rødder, der af Kystboerne kaldes „Sli“ — Vinden har slidt dem løse og slider i dem — hænge som et Slør ned fra Randen. Under vestlige Storme hvirvles Sandet i ilende Fart op over Kammen over i Læsiden mod Øst; dér finder det Ro og bindes saa atter af Klittaget, som netop voxer allerfrodigst, hvor Sandet ligger løst, og hvor nyt Sand jævnlig flyger over. Paa Østsiden bliver Sandet liggende stille, indtil Havet har skyllet og Vinden blæst Klitten bort, og Klittens Læside er bleven Vindside. Saa har Klitten „vandret“ saa stort et Stykke imod Øst, som den var bred. Det er især Havklitterne, der „vandre“; men Klitter længere inde i Landet kunne visselig ogsaa føre et saadant Vandreliv, dersom man ikke ved at plante hæmmer dem i deres Bevægelser.

Klitten har kun ringe økonomisk Vigtighed. Den gjør mest Nytte ved at give Føde til noget Kvæg og nogle Faar, som æde det Græs, der sparsomt findes imellem Klittaget; dette ædes nemlig ikke. Endog hele Vinteren igjennem kunne Faar, saa længe Jorden ikke er dækket af Sne, samle deres meste Føde ude i Klitterne, hvad der ikke er uden Betydning, da Avlingen i Agger er saa knap, for ikke at sige ingen. Klitten afgiver ogsaa lidt Brændsel. Klittaget maa vistnok ikke uden Opsynets Tilladelse slaas, men de visne og løse Straa samles og bruges i Steden for Lyng. Dersom Klittaget bliver slaet grønt om Sommeren, især naar det er en Del blandet med andre Græsarter, er det ingenlunde saa daarligt til Hø og kan godt bruges til Vinterfoder. Men denne Anvendelse af Klittaget er nu, siden Flade Sø udtørredes, og Hø kan faaes derfra, gaaet noget af Brug.

Saa bar, nøgen og blottet for al Trævæxt, som denne Egn nu er, har den ikke været til alle Tider; der har nemlig en Gang voxet Skov i Agger. Flere Forhold tyde herpaa, saaledes at man har fundet Stammer i Martørven, og at man for ikke længe siden traf store Træstubbe i Havstokken nord for Aalum. Sagnet siger ogsaa, at

Svenskerne 1657 skulle have ødelagt den sidste Rest af Aalum Skov, som de nedhuggede og brændte, ligesom det fortælles, at Bjælkerne i Aggers gamle Kirke vare tagne fra Aalum Skov*). Endelig kan man den Dag i Dag finde Leret under Klitterne syd for Trøholm og i Aggerbjærg gjenmemkrydset af Trærødder; Trøholms Navn peger jo ogsaa i den Retning, og desuden har der i Lodbjærg Sogn ligget en By, som hed Skovsted, og som er gaaet under ved Sandflugt.

Den Landstrimmel, der mellem Flade Sø og Limfjorden forbinder Agger med Vestervig og kaldes Draget, „æ Drav“, er en lyngklædt, stærkt gruset Sandlette. Paa den ligge flere Grusrevler, der gaa i samme Retning som Flade Sø's sydlige og Limfjordens nordlige Bredder, nemlig fra Øst til Vest. Der kan næppe være Tvivl om, at disse Revler ere gamle Strandbredder, og i saa Fald har Søen en Gang været en Vig af Limfjorden og er bleven afspærret fra denne derved, at Draget lidt efter lidt dammedes, medens Limfjorden trak sig tilbage. Det er imidlertid ikke nu saa let at afgjøre, om Draget fremstod ved en Hævning, eller om ikke tillige Sandflugten har medvirket til at afspærre Vigen og omdanne den til en Sø. Men da gamle, for længe siden tilgroede Klitter gaa et godt Stykke ned mod Øst, helt forbi Øster-Agger, og naar det derhos huskes, hvorledes Sandflugten har fyldt den nuværende vestligste Vig af Limfjorden ind til Krik, saa at der nu kun er en smal Rende dybere Vand langs Oxenbøl og Randrup Bakker, turde det være rimeligt, at ogsaa Sandflugten har spillet en Rolle med ved denne Lejlighed. Da Flade Sø var en Vig af Limfjorden, maa denne have staaet i Forbindelse med Vesterhavet, ligesom den for Tiden gjør det. Af denne Grund finder man ogsaa en Mængde Skaller af Saltvandsdyr i det Dynd, som graves op af Grøfterne i Flade Sø.

Havet har altid været en haard Nabo for Agger og Sandflugten en graadig Gjest. Begge have i Grunden virket til samme Maal, nemlig Ødelæggelse, uagtet Havet nedbryder, medens Sandflugten bygger op; — Havet opsluger Landet, Sandflugten overflyger det. Man kan sikkert sige, at *Havets* Ødelæggelser have været saa længe, som de nu raadende Naturforhold have virket saaledes, som de nu gjøre. Og da Havet her aarlig i Gjennemsnit bortskærer 24—30 Fod af Kysten, kommer man til det forbausende Udslag, at der i de sidste 1000 Aar af Jyllands Vestkyst ved Agger er bortskyllet en Landstrimmel af i det mindste en Mils Bredde, forudsat at Naturen har arbejdet paa samme Maade i al den Tid som nu til Dags — og hvorfor dette ikke skulde have været Til-

*) C. C. Andresen: Om Klitformationen. 1861.

fældet, vil det være vanskeligt at give nogen Grund til. Denne Bortskæring foregaar temmelig ligelig overalt paa Kysten, i det Havet „tager“ ét Sted det ene Aar, et andet Sted det næste. Der kan gjerne gaa 3—4 Aar hen, uden at Havet paa et enkelt Strøg tager saa meget som en Fodbred Jord; men saa kan man ogsaa være vis paa, at det snart vil tage fat paa ny. Det er forbavsende, hvad Havet kan bortskylle i kort Tid. I Følge Andresen bortskylledes saaledes 48 Fod af Aggerbjærg den 11te Marts 1822, og i den orkanagtige Storm, der rasede her den 27de Febr. 1869, bortskylledes i Løbet af 3—4 Timer i det mindste lige saa meget af Bjærgets „Næse“, som den sydligste Del af Aggerbjærg kaldes. Det skal fortrinsvis være paa Strækningen fra Bovbjærg til Agger Sogns nordligste Grænse og især ved Agger, at denne Bortskæring foregaar; syd og nord derfor skal der ikke mærkes videre dertil. Men uagtet denne stadige Bortskæring beholder Landtangen syd for Agger dog omtrent samme Bredde som nu; den flytter sig nemlig imod Øst. Paa Tavle III i nærværende Tidsskrifts 1ste Bind, der ledsages Assistent Chr. Petersens lærerige Artikel „Aggertangen før og nu“, ses dette meget slaaende; den Tange, der nu ligger syd for Agger (Kaartet 1874), er egentlig en hel anden end den, der fandtes 1695, og Søvejen ind til Krik er meget snævrere nu end den Gang. Det er Sandflugten, der udfører dette sidste Arbejde, og det er især den, der har fyldt Vejen ind til Krik med Sandgrunde, saa der nu kun er 1—3 Fod Vand, hvor der før fandtes lige saa mange Favne. Fjordgrunden derimod inden for Agger Kanals Munding, der lidt efter hæmmede Strømmen og til sidst lukkede Kanalen, saa vel som den Fjordgrund, der har dannet sig inden for Røn Kanal, hidrøre begge fra den indgaende Strøm i Kanalerne. Senere har Sandflugten sat Grundene i Forbindelse med Landtangen, der nu er saa øde, men for 40—50 Aar siden var til stor Nytte for Agger. Den udgjordes nemlig da af frugtbare Enge, som ved en fortløbende Klitrække værnedes mod Havets Oversvømmelser og Sandflugten; med Klitrækken forsvandt ogsaa Engene lidt efter lidt, i det Havet ligesom nu aad den ene Strimmel Land bort efter den anden. Til sidst var Klitrækken saa smal og svag, at Havet under Højvande og Stormflod dels gjennembrød den (1825 og 1862), dels overskyllede større eller mindre Strækninger af Engene, og hvad Havet ikke fuldstændig ødelagde, blev ødelagt ved Sandflugt.

Dersom vi gaa længer tilbage i Tiden, finde vi i forrige Hundrebaar flere Byer paa Landtangen, hvis Plads nu er ude i Havet. Disse Byer ere altsaa ikke ødelagte af Sandflugten, men ved Havets Bortskæring af Landet. Man hører vistnok ofte den Mening fremsat,

at det er siden Kanalens (eller Kanalernes) Dannelse, at denne Bortskæring har begyndt, men dette er selvfølgelig ikke Tilfældet; Kaartene og de undergaaede Byer vise det modsatte. Nej, denne Ødeleggelse har, som antydet, begyndt meget tidligere, skjønt det ikke skal nægtes, at den *maaske* har foregaaet noget raskere paa de allernærmeste Kyststrækninger nord og syd for Kanalerne, *efter* at disse vare dannede. Men det er kun i forrige og i dette Hundrebaar, at vi for Aggers Vedkommende kjende lidt nærmere til denne Bortskæring. I forrige Hundrebaar forsvandt *Bollum* og *Nabe*, i dette *Toft*, *Røn* (til Dels) og *Norre Langer* (paa Harboøre). *Bollum* er gaaet under i Førstningen af Hundrebaaret; *Nabe* derimod stod (i Følge Andresen) indtil 1775, og gamle endnu levende Mænd fortælle, at de i deres Barndom have set Brønde og Væggsteder, hvor Byen havde staaet. I indeværende Hundrebaar har Havets Ødelæggelse dog raset i størst Omfang; thi da først Klitrækken mellem Agger og Langer, det eneste, skjønt svage Værn var aldeles bortrevet, havde Havet under enhver Oversvømmelse frit Spil.

I dette Hundrebaar har der været fire større Oversvømmelser, nemlig 1818, 1825, 1839 og 1862. Om de to første haves Optegnelser af Øjenvidner i „Liber Daticus“*) for Vestervig og Agger Præstekald, og da de vistnok ere de nøjagtigste og udførligste, der haves, og da de derhos give ret gode Oplysninger om disse Naturtildragelser, meddeler jeg et Uddrag af dem. — Under 10de Februar 1818 skriver Skolelærer *Just Tøgersen* i Agger:

„Ved Havets Overgang i Orkan-Stormen den 15de og 16de Januar d. A. havde den største Del af Agger Sogns Beboere det Uheld, at deres Jordejendomme imellem Røn og Agger blev af Sand og Grus ganske fordærvet, saa de flestes Jord er ganske ubrugelig og tegner ikke til, at Ejerne i deres Levetid skulle faa Nytte deraf. . . . Vandet stod højt over Landet imellem Toft og Agger, gik ind i Toftboernes Huse og foraarsagede, at disse mistede en Del af deres Hø og Ildebrændsel — især mistede Niels Nabe, som boer lavest, omtrent 2 Læs Hø og 2 Læs Ildebrændsel. I hans Hus stod Vandet 2 Fod højt næsten i 24 Timer. . . .“

For at bedømme den Skade, som denne Oversvømmelse havde gjort, bleve fire Mænd udnævnte, som den 4de Februar 1818 gav en „Fortegnelse over den Skade, som Beboerne i Agger Sogn have lidt paa deres Jordejendomme ved Havets Overgang den 15de og 16de Januar d. A. . . . nemlig:

*) D. v. s. Sognets Gavebog, der tillige gjerne er en Slags Dagbog for vigtige Tildragelser.

I.

a) Røn ødelagt og beskadiget deres hele Jord- ejendomme for	20 Mand
b) den største Del af Ager og Ejendomme næsten ødelagt for	3 —
c) omtr. $\frac{2}{4}$ af deres Ejendomme ødelagt for	2 —
d) omtr. $\frac{1}{2}$ Part ødelagt af Jordejendomme for	16 —
e) omtr. $\frac{1}{4}$ ødelagt af do. for	21 —
f) omtr. $\frac{1}{4}$ ødelagt af do. for	18 —
g) omtr. næsten ubeskadiget for	4 —
Tilsammen 87 Mand	

II.

Tab af Fiskerbaade, Ilding og Hø for 366 Rbdr.*

Tillige angives: „hvad videre Skade, Beboerne af Agger ellers have taget:

- 1) Fra Agger Kirke til Pældiget har Havet udskåret 16 til 20 Alen.
- 2) Fra Agger Kirke til Lodberg Klit er af Bjergene udskåret af Havet 24 til 30 Alen, men især fra Sønder Aalum og til nord for Nørre Aalum, hvor der er fremkommen tvende store Trærødder, hvorved det vises, at der en Gang har været en Skov.
- 3) En Landstrækning*), omtr. 1 Mil, beliggende mellem Agger og Toft, som i nogle Aar formedelst Sandflugt har været med stor Omhyggelighed forsynet med Plantning, har Havet ogsaa ganske bortskyllet og ødelagt.
- 4) Imellem Havet og Limfjorden har Havet udskåret Landet imellem Toft og Agger, at det tvende Steder ganske har sit Løb igjennem Landet ud i Limfjorden, naar det begynder at blæse og storme fra Vesterkanten. Disse tvende Steder hedde: Skansen og Studhullet**), og for nærværende Tid er i bemeldte Haller eller Vandsteder Vandets Dybde 3—4 Alen, hvor Landevejen forhen har været.

Saaledes have vi underskrevne paa det nøjeste undersøgt og opgivet den Skade, der er sket ved Havets Overgang.“

(Skjønsmændenes Navne.)

Støttet paa denne Skjønnsforretning blev der da indgivet en Ansøgning, dateret 1ste April 1818, fra samtlige Beboere i Agger Sogn til Kongen, hvoraf vi medmeddele et Uddrag saalydende:

„Det er noksom bekjendt, at Agger Sogn, Thisted Amt, altid har været et af de fattigste i Deres Majestæts Riger og Lande, da det beboes blot af Fiskere, der ingen Kornsæd have, intet Korn kunne avle, men maa kjøbe alt deres Fødekor til sig og Familier — og have i Fiskeriet en ringe og saare usikker Næringsvej. Under denne højst ublide Stilling har det været os undertegnede Beboere en vigtig Hjælp, ved Vestervig Stamhus's Salg — at have tilkjøbt os, understøttet af et allernaadigst tilstaaet Laan — en Del Hovedgaards-Taxt Parceller, hvorpaa noget Hø kunde avles, saa derved de fleste af os kunde have 1 Ko og nogle Faar.

*) D. v. s. Klitrækken langs Havet fra Agger til Toft

**) En Fold, hvori Vestervig Klosters Stude drevs ind om Natten i den Tid, da Engene tilhorte dettes Ejere.

— Men — ved Orkan-Stormen den 15de og 16de Januar sidst er ogsaa denne Udsigt til at opholde Livet aldeles berøvet os, idet Vesterhavet da saaledes skyllede over og tildekkede vore Enge og Ejendomme med Sand, Sten og Grus, saa vi aldrig kunne vente deraf mere at have nogen Nytte — af 87 ere alene 4 Mand's Ejendomme undgaaede den almindelige Ødelæggelse, dog kun for en Del. Skaden er af den Betydenhed, at den ikke kan taxeres, da det var den eneste Hjælp, vi fattige Mennesker havde til Livets Ophold — og Beliggenheden ej gjør det muligt at faa andre Ejendomme, hvilke vi ej heller kunde indkjøbe eller betale*).

Derpaa følger en Angivelse af, hvad Skade nogle navngivne Mænd have lidt paa Baade og Redsel, Ilding og Hø, og til Slutning en Bøn om Eftergivelse af Skatter af de ødelagte Ejendomme, Fritagelse for at svare Renter af de i Ejendommene staaende foran nævnte, laante Kapitaler, samt Erstatning for de ødelagte Baade og Ejendele, taxerede til 366 Rbdr. Om dette Andragende førte til noget, véd jeg ikke.

Det voldte megen Ulempe, at Samfærdselen med Harsyssel ad Landtangen efter denne Oversvømmelse for en væsentlig Del var afbrudt, hvad der vil ses af følgende, ligeledes i „Liber Daticus“ optegnede

„Udskrift af Viborg Actis Nr. 1, Lørdagen den 2den Januar 1819. — Fra Vestervig i Thy meddeles følgende om Vesterhavets Overskyllelse og Indtrængen i Limfjorden: Paa den smalle Jordstrimmel mellem Øster-Agger og Toft Byer, hvor Vesterhavet udi Vinteren 1817 og 1818 saa veldigen overskyllede og ødelagde de Engstykker, der tilhørte Agger Sogns Beboere, samt en Tid lang afbrød Samfærdselen mellem Thy og Harsyssel paa den Kant, gaar Havet endnu af og til over saaledes, at rejsende ikke, eller og kun med megen Fare, kan passere Landevejen til Lemvig. Dette finder Sted, naar det blæser haardt af V. S. V., S. V. eller V. (sjældnere med N. V.). I faa Timer kan Havet bruse op i den Grad, at Vejen er aflagt for en Tid. Saaledes kom Sognets Præst for kort siden og kjørte uden Hinder til Røn i Embedsforretninger om Form. Kl. 10; om Eftn. s. D. Kl. 3 kom han tilbage; da skyllede Havet over som en stridig Mølleaa. Uagtet han kjendte Lokalet og brugte al mulig Forsigtighed, sank dog den ene Hest ned i Kvægsandet, og Vognen var nær ved at vælte. Denne Skæbne traf samme Dag en Mand herfra Egnen, der kom med en tillæstet Vogn. Vognen kængrede, og baade den og han og Hestene bortrevs af Strømmen; med megen Møje blev alt bjærget. . . . Havet kan med ét skylle over, før man veed det. Derhos kan Havets Overskyllelse være saa hæftig, og Bølgerne optaarne sig saaledes, at man ej tør vove sig til at kjøre paa de farligste Steder, før Havet lægger sig, og Vandstrømmene synke. Af foranstaaende lader sig med Vished slutte, at om Landevejen mellem Agger og Toft ej er ganske aflagt, bliver den dog under vestlige Stormvinde, især om Vinteren, altid usikker og farlig, ligesom den til enhver Tid er yderst nøjsom og kedsommelig.“

*) Hvilket dog nogle nok havde været i Stand til.

Man ser, at Landtangen er bleven haardt medtagen i Stormfloden 1818, men værre blev det 1825. Om de i *dette Aar foregaaende Odelæggelser* gives gode Oplysninger i følgende i „Liber Daticus“ afskrevne:

„Kopi af Indberetningen til Hs. M. Kongen om Vesterhavets Overskyllelse paa Jyllands Nordvestkyst 1825, den 3dje og 4de Februar.

Denne Havets Overgang paa Nordvestkysten strakte sig mest frygtelig og fordærvelig i sine Følger — fra nederste Del af Agger Sogn, omtr. efter Videnskabernes Selskabs Kaart, i lige Linje ud for Lødborg Kirke, og sønder paa — langs med den smalle Landstrimmel — indtil en lige Linje ud for Engberg Kirke i Vandfuld Herred*). — Det havde blæst haardt af S. V. og V. S. V. Natten til den 3dje Februar med Dagens Komme lagde Vinden sig noget, men kun for at samle nye Kræfter. Ved Middagstid blæste en stærk Kuling — forstærket, efter korte Mellemrum, med Hagelbyger, der jo længere bleve mere voldsomme. Langs den smalle Landstrimmel gik Havet over paa mangfoldige Steder, men 3 Timer efter Solens Nedgang paa alle Punkter. Vandets Højde steg frygtelig — Stormen af S. V. tog til — og omtr. i 6 Timer fra Kl. 10 den 3dje Februar om Aftenen indtil Kl. 5 den 4de Febr. om Morgenen var Havet voxet indtil 4 Al. over sædvanlig Højde og gik som en rivende Strøm over Landstrimmelen, samt anfaldt og bortskylede en Del af Landet norden for — og lige med Landstrimmelen sønder paa — nogle Steder 20 Al., andre Steder 50, og paa enkelte Steder ere over 200 Al. af Landet bortskaarne, hvilket især var Tilfældet ud for en liden By i Agger Sogn, kaldet Toft, som beboes af 4 fattige Fiskere med Familier. Disse svævede i Livsfare og i Dødsangst; thi Havet gik ind i Husene, og de maatte redde sig paa Lofterne med hvad de havde. Den ene Beboer kunde ikke komme den anden til Hjælp, thi Havet havde omspændt dem alle. Hvad der var udenfor Husene, som indstrandede svære Bjælker og Tømmer, Baade og Fiskeriredskaber, flød bort over i Limfjorden, hvor noget af det siden er fundet flere Mile borte. Denne skrækkelige Skæbne delte Beboerne af Langerhuse og for en stor Del Beboerne af Harboer Land. Ved Langerhuse gjorde Havet sig en Aabning, som oprindelig var 150 Al. bred og 10 Al. dyb. Denne Kanal er nu sunken sammen til omtr. 100 Al. og tilstoppes i Havstokken af Sand, der dog atter skylles bort, saa snart Vinden blæser af V. eller S. V.; saaledes kan ingen sikker Passage der finde Sted for Tiden, gaende Personer sættes over paa Baade, hvo som sidder eller kjører, lader Hestene svømme. Den bortskylede Grund har lagt sig $\frac{1}{8}$ Mil ud i Fjorden . . . Kanalen er omtr. $\frac{1}{4}$ Mil sønden for Pæledige, gaar tæt sønden om Langerhuse, hvori Beboere have mistet en Del af deres Kreaturer, én Mand alene 14 Faar. Kun med Nød bjærgede de Livet; men havde Stormen og Havgangen været nogle Timer til, vilde ingen Redning have været. Paa Harboer ere nogle Huse bortskylede og en Del nedfaldne, dog er Folket bjærget. Ved Noret, et Vandløb eller Vejle**), over hvilken var tvende svære Broer, er den ene af dem saaledes beskadiget, at den ikke kan passeres. — Fra dette Nør og nord op, lige til

Øster-Agger — langs den smalle Landstrimmel, ere Beboernes Ejendomme aldeles ødelagte*), overfyldte indtil flere Alens Tykkelse med Havgrus, Sand og Sten, hvorved ogsaa den hyppige Samfærdsel ad den Vej mellem Thy og Harsyssel er tilintetgjort for største Delen, hvilket er meget til Skade for Thylands Handel med Stude og Heste, som altid før gik den Vej, og nu maa gaa over Ottesunds Færgested, hvilket er bekosteligere. — Udsatte for Havets Overgang ved enhver Storm af Vesten, og for deivdet at se deres Huse bortskylede, nødtes Beboerne af Toft By til at flytte og søge inde i Landet E-endom; men disse fattige Fisker-Familier have intet at kjøbe for. Deres Forfatning er højst sørgelig. Uden offentlig Understøttelse ville de ikke være at redde. . . . Toft By er saaledes den 4de By i Agger Sogn, hvilken Havet, dels ved Overskyllelse, dels ved Landets Bortskærelse, har borttaget i ringere end 100 Aarstid. Fra denne By til Havstokken er nu ej mere end 450 Al. — Det er sørgeligt at se, hvorledes Klitbakkerne — langs den smalle Landstrimmel — der vare ypperlig beplantede formedelst flere Tusende Menneskehænders Arbejde og stode i frodigste Væxt**) — i faa Timer ere aldeles tilintetgjorte og alt jævnet lige med Havstranden, hvorfor ogsaa Havet — da ingen Modstand er mere — idelig vil skylle over i Limfjorden. Heraf viser sig et andet sørgeligt Uheld: at Færskvands-Fiskeriet i Limfjorden vil aftage, da Fiskene ej taae Saltvand af saa megen Styrke. Dette har allerede vist sig flere Gange.

Paa det nordligste Strøg af Landet, hvilket Havet overskyllede, var dets Voldsomhed ikke mindre. Det brød med Hæftighed ind sønden for Øster-Agger, hvor der er en Slette, og gik derfra i Fjorden — bortskylede alt — det gik med lige Rasenhed sønden om Agger Kirke***) og norden om Aalum Byer ned i Flade Sø. Sidstnævnte Byers høje Lerbanker bortskar det paa mange Favn, ved sin hæftige Fart gjorde Jorden løs og revnet og nærmede sig Husene saaledes, at det nærmest Havet kun har 16 Al. dertil. . . . . Nogle af Fiskernes Baade bleve knuste, andre mere eller mindre beskadigede. Den Banke, hvorpaa Agger Kirke staar, er saa vidt bortskyllet, at det ene Hjørne af Kirkegaardsdiget er nedfaldet, og Ligkisterne lade sig til Syne. Fra Kirken selv til Havbakken er nu ikke 50 Al. . . . Den Stilling, hvori Beboerne nu befinde sig, er den sørgeligste, der kan tænkes. Hidtil have de fleste haft 1 à 2 Køer og i det mindste 10 Faar hver, hvilket for saa fattige Familier var en betydelig aarlig Hjælp til deres Familiers Underholdning og Børns Opdragelse. Nu ere deres Ejendomme aldeles ødelagte — Fiskeriet ved det salte Vands Indtrængen i Fjord og Sø forstyrret — deres Huse til Dels omstyrtede, til Dels beskadigede, og ingen Evne have de til at gaa saa haardt Stød af Skæbnen i Møde.

Ogsaa nogle af Vestervig Sogns Beboere have lidt ved Havets Overgang; thi da det skyllede over i Flade Sø, steg Vandet op i Taabel By og gik ind i deres Huse, hvilket altid — under lige Omstændigheder — vil være Tilfældet †), da Byen ligger lavt og lige med Søens Overflade.

Vestervig Præstegaard, den 11te Febr. 1825.⁴

*) Gjælder dog ikke helt for Harboer og Tyborons Vedkommende.

**) Denne Tilplæntning var ogsaa udført siden Oversvømmelsen 1818.

**) Altsaa ind imellem Øster- og Vester-Agger Byer.

†) Det har dog vel ligesom 1839 været Vandet fra Fjorden, der trængte ind.

*) Det vil med andre Ord sige: hele Landtangen

**) Mellem Harboer og Hygum Sogne

„Dertil kan jeg nu lægge følgende:

Efter at de offentlige Tidender have gjort opmærksom paa, at ogsaa den 4de Marts kunde man — paa Grund af Maanens og Jordens Nærmelse — vente Vandenes Stigen og maaske Oversvømmelse, saas denne Dag med Forfærdelse i Møde. Den 4de Marts var meget godt Vejr, men Dagen forud havde her et meget strengt Vejr af N. O. med stærk Snefog. Virkningen deraf var for Røn By følgende: Limfjorden, som var belagt med Is, brød op, satte Ishjærge ind paa Land med en saadan Fart — henimod Aften — at Beboerne, som ere Fiskere, kun med Nød reddede deres Baade. Men en grøn Mark, østen for Byen, blev af Isen saaledes opskaaren og underskaaren og overlagt med Sand, at den Smule Græsning og Høavl, den havde, er for flere Aar ødelagt. Efter at Havet havde tilintetgjort deres Marker vesten for Byen, angreb Fjorden dem nu ogsaa fra Østen, saaledes har Røn By kun i Behold de faa Tønder Land, hvorpaa deres Huse staa.

Den i foregaaende Beretning ommeldte Kanal ved Langerhuse har *Havet nu dæmnet til for Vesten, saa der atter kan kjøres, men naar det er vesten Storm, gaar Havet over . . .*

Vestervig Præstegaard 1825, 14de Martii.

P. Chr. Bendix.

Derefter følger i „Liber Daticus“ en Optegnelse, skreven af en anden Haand end foran staaende og uden Navns Underskrift, hvorefter vi laane følgende:

„Under en stærk Storm af V. og S. V. banede Vesterhavet sig gennem den smalle Landstrimmel mellem Øster-Agger og Toft Byer et Indløb Natten mellem 27de og 28de Novbr. 1825, hvorved den søndre Del af Agger Sogn, Røn By med 21 Huse, er afskaaren fra Sognets nordre Del, og al Samfærdsel mellem Thy og Harsyssel til Lands tilintetgjort. . . Formedelst Havets voldsomme Overgang den 30de og 4de Febr. f. A., hvorved alle Sandbankerne bortskylledes, og den smalle Jordstrimmel langs med Havet blev bortskaaren — bleve Toft Byes Beboere — 4 Familjer — udsatte for saa megen Fare, at de ej fordristede sig til at blive boende, men — hjulpede ved Deltagelse i de indkomne milde Gaver til de vandlidte — købte sig Ejendomme i Lyngs Sogn paa Thyholm, hvorhen de flyttede . . . deres Huse.“

Man vil af begge de foranstaaende Optegnelser se, at den Kanal, der dannedes den 30de Febr. 1825, er omtr. $\frac{1}{4}$ Mil sønden for „Pæledige“ og gaar tæt sønden om „Langerhuse“, medens derimod den Kanal, der dannedes mellem Øster-Agger og Toft — *altsaa den gamle Agger Kanal* — først dannedes Natten mellem 27de og 28de Novbr. 1825. Agger Kanal siges ellers alle Steder, hvor man ser den Sag omtalt, at være dannet den 30de Febr. 1825. Denne Uoverensstemmelse er mærkelig, og hvem har nu Ret: Stedets Præst eller den gængse almindelige Beretning? Man skulde synes, at Stedets Præst ikke kunde tage fejl i den Grad, at han kunde henlægge Kanalen, der dannedes den 30de Febr., til et Sted „tæt sønden for Langerhuse“, hvis Kanalen virkelig laa $\frac{1}{2}$ Mil nordligere, nemlig nord for Toft. En Kanal ved Langer-

huse er aabenbart bleven slaaet den 30de Februar, og Præsten meddeler ogsaa i Slutningen af sin Indberetning, at denne Kanal „har Havet nu“ — 14de Marts, altsaa efter en Maanedes Forløb — „dæmnet til for Vesten“. Men naar Præsten kjender Forholdene saa nøje, synes det ufatteligt, at han skulde have glemt at omtale endnu en Kanals Dannelse nord for Toft, hvis denne virkelig var bleven dannet samme Nat. — I en Erklæring, der er affattet i Anledning af en af Toftboerne i Agger Sogn indgivet Ansøgning om Hjælp til deres Huses Flytning, fremkomme nogle Ytringer, der have Interesse for dette Spørgsmaal:

„At ej alene Ejendommen, som henhører til Toft By, men alt paa begge Sider, eller med andre Ord: hele Jordstrimlen heved $1\frac{1}{2}$ Mil lang fra Øster-Agger til Pælediget . . . er ødelagt ved Havets Overslyllelse ind i Limfjorden, er en Sandhed jeg kan og maa bevidne, fordi jeg har taget samme i Øjesyn. Den Smule Ejendom, hvorpaa Beboerne hidtil have græsset deres faa Kreaturer og avlet til disses Føde om Vinteren, ligner nu en med Sand og Sten opfyldt Havstrand. De faa Klitbakker, som endnu stod og var begroet med Tag og hidtil havde beskyttet mod Havets Overgang overalt, er nu Natten til den 4de Febr. og Dagen derpaa for Toft By og Ejendomme ganske og for Resten til Dels jævnet og bortskyllet, saa *Havet endog i en ikke streng Storm gaar over i Limfjorden . . .*

I Overavditor, Herredsfoged Fischers Frav.

N. Ostenfeldt,
Konst.“

Denne Erklæring, der er afgiven den 22de eller 23de Febr. 1825, og hvorefter en Afskrift findes i Hassing-Refs Herreders Arkiv, siger jo ligefrem i de af mig udhævede Ord, at en Kanal ikke findes under almindelige Vejrforhold, men at Havet vel i Stormvejr kan skylle over den nu afladde Tange ind i Limfjorden, aldeles paa samme Maade som i vore Dage. I og for sig ere „Liber Daticus“ og Ostenfeldts Erklæring, der begge peges i samme Retning, afgjørende nok, men det følgende Vidnesbyrd gjør Sagen aldeles klar. Husmand Peder Jepsen (forhen Fisker paa Thyborøn, nu boende i Taabel) har fortalt mig, at „første Søndag i Advent 1825“ kom han og flere Rønboer ad Landevejen syd fra til Agger i Anledning af Lavst Kjærs Barns (af Røn) Daab, der skulde foregaa i Agger Kirke; „da vi om Mandagen vilde hjem, var Kanalen slaaet.“ Datoen kunde han ikke mindes; men Agger Kirkes Ministerialbog udviser, at Lavst Kjærs Barn var „i Kirke“ den 27de Novbr. 1825. At Peder Jepsen hverken kjender „Liber Daticus“ eller Ostenfeldts Erklæring, og at hans Vidnesbyrd altsaa er uafhængigt og selvstændigt, er det vel overflødigt at bemærke. Herefter tør det altsaa regnes for **godtgjort**, at *Agger Kanal ikke, som det ellers opgives, dannedes den*

3dje Februar 1825, men derimod Natten til den 28de November 1825. — Ved samme Lejlighed være det mig tilladt at fremføre, at Røn Kanal efter et paalideligt Øjenvidnes Udsagn dannedes i *Efteraaret 1862* og ikke 1863, saaledes som det opgives i „Geogr. Tidsskr.“, 1ste Bind, Side 14. Den var imidlertid saa ringe, at man det første halve Aars Tid kunde vade over den inden for dens Munding paa Limfjordssiden. Om begge Kanalers første Sejlbarhed meddeler Tidsskriftet ellers korrekte Oplysninger paa det nævnte Sted.

Efter 1825 indtraadte et forholdsvis roligt Tidsrum, i hvilket ingen større Oversvømmelse fandt Sted før den 8de Januar 1839. Den Stormflod, der da rasede, skal have været næsten ligesaa høj som den 1825. Omtrent $\frac{1}{2}$ Mil nord for den gamle Agger Kanal sloges den saakaldte lille Kanal, der dog atter lukkede sig efter faa Aars Forløb. Ved denne Oversvømmelse afladedes Landtangen meget paa hele Strækningen fra Agger til Røn, og hvad der endnu efter de forrige Stormfloder var levnet af den gamle Klitrække, skjæfedes næsten helt, saa der kun hist og her stod nogle Stumper og Levninger tilbage, som ikke kunde værne længer, da Kjæden var brudt, og som jo egenlig ej heller havde noget at værne; thi nu var hele Tangen, saaledes som vi se den Dag i Dag, kun en Grus- og Sandslette. Stormfloden 1862, der dannede Thyborøn Kanal, fuldendte Ødelæggelsen i Thyborøns nærmeste Omkreds, som indtil dette Aar havde været forholdsvis skaanet og endnu ejede Enge.

Altsaa: fordm en Landstrækning med frugtbare Agre og Enge, som beskyttedes mod Oversvømmelser og Sandflugt ved en sammenhængende Klitrække, og hvorpaa der fandtes fire Byer, er Aggertangen nu bleven til en øde, ubeboelig Sandslette, hvorover Havet skyller flere Steder under enhver større Stormflod — det er det, der er sket de sidste Par Hundrede Aar. Og da Ødelæggelsen varer ved, hvad skal saa Enden blive? Ja, at der vil hengaa adskillige Menneskealdre, inden det vil gaa i Opfyldelse, hvad salig Sybille siges at have spaaet, nemlig at den Tid skal komme, da man kan fiske Torsk paa Vestervigs nedre Kirkegaard, det tør man vel haabe; men at det derimod ikke vil vare saa grumme mange Aar, inden Agger (og Harbøre) ville være forsvundne, kan — under Forudsætning af, at Havet bliver ved, som det gjør nu til Dags — med temmelig Rimelighed forudses. Afløde C. C. *Andresen*, den Mand, der kjendte Forholdene her som ingen anden, mente jo endog, at „om 100 Aar vil Agger ikke eksistere“*). At Nissum Bredning samtidig med og

efter Aggertangens Forsvinden efterhaanden vil fylde til vester fra af Sand, der dels vil skylles ind gennem Kanalen, saa længe denne er aaben, dels vil blive hidført af Sandflugt, og at derefter Bredningens østlige Kyst vil blive Skueplads for ny Klitdannelse og Bortskylling, synes Naturens nuværende Virkemaade nærmest at antyde. — Denne Fremtidsudsigt er ikke videre lovende! Nej, visselig; men jeg skjønner ikke rettere, end at saaledes vil Tilstanden en Gang blive, hvis Forholdene ikke ændres ved Naturens egen Virksomhed, eller hvis Naturkræfterne ikke ved Kunst hæmmes i deres ødelæggende Arbejde. At det første skulde indtræffe, synes ingen foreliggende Kjendsgjerning at tyde paa, og at det sidste vil kunne lykkes, stiller sig for mig som tvivlsomt. Nu for Tiden er dog den modsatte Opfattelse raadende, nemlig at der baade kan og maa gjøres noget for at standse denne Ødelæggelse. Staten har jo nylig taget denne Sag i sin Haand ved at paabegynde Bygningen af de saakaldte *Høfder*. Da Bygningen af dem er et saa anseeligt og kostbart Foretagende, at de have Krav paa Opmærksomhed, baade hvis de staa deres Prøve, og hvis de ikke gjøre det, vil jeg give en Beskrivelse af dem, i det jeg tillader mig at meddele et Udtog af „Beskrivelse og Konditioner vedrørende Kystsikringsarbejderne paa Jyllands Vestkyst i Aaret 1877“.

I Aaret 1877 har man ved Agger paabegyndt Bygningen af 3 Høfder (Løbenummer 163, 164 og 165) i en indbyrdes Afstand af 600 Fod omtrent ud for det Dige, der beskytter Flade Sjø (den sydligste lige ud for „Per Hammers Odde“, d. v. s. Nordenden af Aggerbjerg). Disse Høfders Stilling er omtrent i Øst og Vest saaledes, at det halvrunde Hoveds yderste Punkt netop ligger i daglig Højvandsgrænse. Længden af en fuldstændig Høfde er 300, men den ene af de herværende er kun 100 Fod lang. De yderste 50 Fod have en Bredde af 20 Fod, medens paa de andre 250 Fod Bredden aftager jævnt fra 20 til 12 Fod. En fuldstændig Høfdes østligste Punkt ligger 13 Fod over daglig Højvande, medens dens næstyderste Tværvæg (50 Fod fra det vestligste Punkt) netop ligger i daglig Højvande; selve Hovedets yderste Punkt ligger 2 Fod under dagligt Højvande. Høfdens Ryglinje dannes ved at forbinde disse 3 Punkter. Høfdens Sidelinjer ligge inderst 11 Fod over daglig Højvande, og ved Hovedets yderste Punkt ligge Sidelinjerne i samme Højde som Ryglinjen. Høfdens Overflade faar derved sin stærkeste Runding længst mod Øst og bliver fladere mod Vest, indtil den ved Hovedet er omtrent plan.

Dens Ydersider dannes af en Række Pæle, der nedrammes Side om Side, saa at den ene slutter tæt til den anden. Inden for denne Kreds findes tre Mellemrækker

*) Tidsskr. for popul. Fremst. af Naturv., 1836.

paa de yderste 200 Fod og én Række paa de inderste 100 Fod; desuden anbringes der Tværrækker for hver 50 Fod. Pælene ere fra 6 til 20 Fod lange; de længste anbringes i Høfdens Hoved og de korteste i dens østre Ende. Inden for de saaledes frembragte Rammer udgraves derpaa Jorden i den fornødne Dybde, hvorefter man nederst lægger et 6—9 Tommer tykt Lag Tang og Faskiner; derover et Lag Ral (omtrent 2 Fod) og endelig et Dæklag, der paa de yderste 100 Fod dannes af Granitkvadre. Derpaa følger i 50 Fods Længde en Brolægning paa et 6 Tommer tykt Betonlag og endelig paa de inderste 150 Fod et Betonlag, som er 1 Fod tykt. For at hindre en mulig Udskæring af Grunden foran Hovedet nedrammes i Forkængelsen af Høfdens Midtlinje en Spore bestaaende af 24 Stkr. Pæle i en Række samt enkelte spredte Pæle, imellem hvilke anbringes Stene eller saa mange Betonfaskiner, som Omstændighederne tillade.

Lige bag Høfderne lægges fra Nord til Syd et Dige med svagt skraanende Yderside, og Klitten eller Skraenten imellem Høfderne bortgraves, saa at hele Rummet mellem Havstokken og Digets Kam danner en jævnt op ad skraanende Flade, ad hvilken Bølgerne kunne skylle og efterhaanden tabe sig, uden at udskille bratte Skrænter mod Stranden.

Foruden disse Høfder er der i Sommeren 1877 paa Landtangen syd for Øster-Agger endnu bygget 6 saakaldte *Faskinhøfder*. De ere 300 Fod lange, 3 Fod brede og have en indbyrdes Afstand af 600 Fod. Mellem Pælene, der ere 10 Fod lange, og hvis indbyrdes Afstand er 3 Fod, er der lagt Faskiner, som holdes fast ved Tværstykker. Disse Faskinhøfder ville dog næppe staa sig længe; den sydligste er allerede ødelagt, og den næstsydligste er godt paa Veje dertil.

Efter hvad der foreligger fra Holland og Frankrig, kan det ikke falde mig ind at nægte, at Høfderne virkelig kunne hindre Kystens Bortskæring. Derimod turde følgende Regnestykke, som man har fremsat angaaende Sagens økonomiske Side, ikke være uden Interesse. Vi gaa ud fra, at de 165 Høfder, som det vistnok er Hensigten at bygge imellem Bovbjerg og Aalum, ville koste Staten omtrent 50,000 Kr. hver. Lad os end videre gaa ud fra, at der aarlig bortskæres 20 Fod af Kysten, eller at der paa den omtrent 4 Mil lange Strækning aarlig bortskylles en Landstrimmel af mindst 1,920,000 □ Fods Størrelse eller omtrent 34 Td. Land. Hvor meget koster det saa at beskytte dette Stykke Land? Vi ville helst slaa en Streg over Anlægskapitalen, omtr. 8 Mill., og ligesaa ville vi se bort fra, at Høfderne ikke kunne holde evig, men en Gang, f. Ex.

om 20—30 Aar, ville raadne op. Vi medtage kun i Udregningen Renten af Anlægskapitalen samt Vedligeholdelsesomkostningerne og sætte begge tilsammen til 5 pCt. af 8 Mill. hvilket udgjør 400,000 Kr. aarlig. Saa meget koste da de 34 Td. Land, og dette bliver altsaa for hver Tønde Land, der ellers vilde bortskylles, 11—12,000 Kr. Ikke sandt? det er lovlig dyrt!

Lige bag ved Faskinhøfderne er der paa en Strækning af omtrent $\frac{1}{4}$ Mil langs Stranden sat et Risgerde, dannet af overhuggede Faskiner, der ere stukne ned i Sandet. I den korte Tid det har staaet, har der allerede ophobet sig en stor Mængde Sand bag ved det. Dette synes at være et Fingerpeg i den Retning, man skal gaa for at sikre den truede Kyst ved Agger og Harbøre; man skal søge at faa Klitter til at danne sig paa Landtangen, og dette kan lade sig gjøre uden stor Udgift og uden stor Vanskelighed, som det simple Risgerde lader os se. Syd for Kanalen, hvor et saadant Risgerde paa en Strækning af omtrent en Mil (fra Thyborøn til Harborøn) har staaet et Aars Tid længer, er det forbausende at se, hvad Nytte det har gjort, og hvor stor en Mængde Sand det har fæstnet. I Sommeren 1878 skal nu ogsaa det paabegyndte Stykke Risgerde fortsættes paa Landtangen helt ud til Kanalen, og dette er vistnok det bedste, der kan gjøres. Naturligvis vil Landtangen lige fuldt bortskæres fra Vest, og man vil blive nødt til atter og atter at sætte Risgerder og ved senere Tilplantning med Klittag at danne ny Klitrækker længer tilbage mod Øst. Men dette er, som sagt, intet kostbart Foretagende, og derved hindrer man Sandflugten fra at vandre ud i Nissum Bredning og hæmmer for en Del Havets Overskylling i Låmfjorden under stærkt Højvande; begge Dele ere af stor Vigtighed.

Hav og Klit — det er Agger; men Havet er det smukkeste og det mest storslaaede af, hvad Naturen ejer her ude. Det er Havet, der gjør Agger til, hvad det er; thi ikke alene giver det Naturen dens ejendommelige Præg, men Befolkningens Gjærning og stadige Tankesæt er ogsaa paa det nøjeste knyttet hertil og afhængigt heraf.

Kommer man fra Landet til Agger, ser man saa vel bag Landtangen syd for Agger som ind imellem Lavnningerne i Klitterne det storladne Hav udbrede sig; er man der ude, hører man dets Bulder i Storm og dets Smaaskvæt i Stille. Havets Bulder kan, naar det i stille Vejr er oprørt, høres flere Mile — 2 til 3 i det mindste — ind i Landet: „Havet dundrer“; under selve Stormen hører man det ikke for denne. Har det været stille Vejr i flere Dage, kan Havet være spejlblankt,

men det er saare sjældent; og det maa være saa „slet“, som det være kan, der gaar dog altid svage Dønninger mod Land. Se det saa i paa Lands Stormvejr; det ligner da ikke sig selv længer. De vældige Bølger kan man da følge med Øjet, fra de komme langt ude, og til de hvides paa Revlen, og derpaa kort efter hvælve sig og brydes i Havstokken med øredøvende Larm; imellem Revlen og Land staar alt da i én Braad. Hvor ingen Hindring møder Søerne paa deres Vej, skylle de langt op paa Stranden. Op mod Aggerhærg derimod vælte de sig, saa Skummet og Stænket naar langt ind over, og det er da et stolt Syn at staa paa Bakken. At Havet er værdt at se, gaar ogsaa mer og mer op for Folk; Tallet paa Turister, baade fra fjærn og nær, tager kjendelig til Aar for Aar, og dette er forstaaeligt nok, thi en Tur til Agger løner sig.

Havet ved Agger huser et efter vore Forhold rigt Dyreliv, og paa Stranden ligger derfor opskyllet mangt og meget, som det er interessant at se lidt nøjere paa. Det er imidlertid ikke her det rette Sted at give en fuldstændig Fortegnelse over alt, hvad der kan samles under Aarings nøjere System dermed. Men hvad man derimod ved et flygtigt Besøg kan vente at finde paa en Vandring langs Stranden, fortjener i al Korthed et Par Ord.

De sorte, firkantede Poser, som ere aabne i den ene Ende, og hvis fire Hjørner ere trukne ud i en lang Spids, ere tomme Rokkeæg. Rygskallen af Læge-Sepia'en, som af Aggerboerne kaldes „Hvaalskæl“, fordi de menes at være Skæl af Hvaler, kan samles i Sneetal. I Land drevne Vragstykker findes tit gjennemhullede af Boremuslinger, og uden paa dem sidde Langhalse, Rur og Smaagopler. Af disse sidste er der især en Mængde; næsten enhver Stump'ind, hvert Tangblad og hver Flaskeprop, der skylles i Land, er tæt overgroet dermed. Men den almindelige Søstjerne er dog det Dyr, man træffer hyppigst. Østers, Hjertemusling, Blaamusling og flere andre ere de mest almindelige Muslinger; Strandsneglen, Pelikanfoden, Kongen og Nætsnekken de mest almindelige Snegle. De tomme Æggehinder af Kongen (i Agger kaldte: „Hakkebæller“) kan man til enhver Tid samle i stor Mængde. Af de større Meduser træffes Ribbegopler; men ellers findes Vandmænd i store Flokke og store Exemplarer opskyllede paa Stranden af August- og Septemberstormene. Mangfoldige andre Dyr, saa som Krabber, Eremitkrebs,

Tanglopper, Mosdyr, Orme, Søjunge, Slangestjærner, Søborrer og en 3—4 Svampearter findes dels sammen med og dels siddende paa de af Vestenstormene opskyllede Havplanter, af hvilke de almindeligste ere Bændeltang, Blæretang og Laminarier. Lavastumper findes almindelig, men Rav sjældnere. At der ogsaa kan findes Sager fra tropiske Egne, er omtalt af Prof. *Erster* *).

Om Sommeren have en Mængde Digesvaler deres Reder i Aggerhærg. Hul ved Hul ses da udgravet i den stejle Skraent øverst oppe ved Kammen, omtrent en Fod under Overfladen og imellem Grænsen af Leret og Muldjorden; thi selve Leret er for haardt for dem at arbejde i. — Naar og hvor man færdes her ude, ser man altid Maager og Tærner flyve i travl Virksomhed langs Land for i Havstokken at søge efter Føden, og interessant er det at iagttage, hvorledes de fare hen langs Bølgekammen, ja saa at sige ind under den hvælvede Bølge, lige i det Øjeblik denne vil bryde; thi Bølgens øverste Kant er da saa tynd og gjennemsigtig, at de lettest kunne faa Øje paa de Smaadyr og Fisk, de ere paa Jagt efter. Disse Fugle yngle til Dels paa Landtangen, hvor deres Tal dog er taget af, siden Flegbusken forsvandt 1816. Inden Jagtloven af 1ste April 1871 traadte i Kraft, fangedes en Mængde af disse Fugle i „Rammer“ — et højt sindrigt Fangeredskab, der nedlagdes i Sandet paa Stranden saa nær Havstokken som mulig, saaledes, at kun Løkkemaden, en lille Sild, var synlig, medens derimod selve Redskabet, der kastede en Løkke om Fuglens Hals, naar den greb Løkkemaden, laa skjult i Sandet.

Agger kan maaske for mange ved et overfladisk Blik synes et øde og trist Sted: kun Klitter og nogle simple Fiskerhytter. Men det øde og fattige svinder, naar man faar Øje for det meget, der udfylder Billedet, som omfattes af denne tilsyneladende saa simple Ramme. Og man kan visselig komme til at elske disse Sandhøje, dette Hav og Livet, som rører sig dér, Naturens som Folkets, saa at man savner disse Steder og hænges efter dem, naar man er borte derfra.

*) Mimosefro, fundne i Jylland. Geogr. Tidssk. 1ste Bind. 1877.